

MÚLTUNK NYOMÁBAN

PÁLINKÁS JÓZSEF: Szabadka népoktatása 1687—1918.

Életjel Könyvek 3. Szabadka, 1974.

Az utóbbi években örvendetesen megsaporodtak azok a munkák, melyek hivatva lennének feltárni Vajdaság és az itt élő népek múltját, művelődéstörténetét, a kultúrák áramlását. Személy szerint különösen a magyar művelődéstörténeti anyag lelkesít, mert minden újabb adat elősegíti a gyökértelenségünkről alkotott rosszindulatú mítosz oszlatását.

Pálinkás József kismonográfiája Szabadka népoktatásáról egyrészt a vajdasági neveléstörténet szempontjából jelentős alkotás, másrészt a megírandó szabadkai monográfia számára szolgált fontos anyagot. Jellegével és törekvésével Garay Béla színház-történeti tanulmányai, Kolozsi Tibor sajtótörténete és a monográfiai bizottság munkásmozgalmi dokumentumgyűjteménye közé sorolnám. Mindezek a munkák a tények vaslogikájával azt bizonygatják, hogy — ellentétben a múlt század végétől eredeztethető s ma is élő közhiedelemmel — Szabadka nem a nagy evészetek, zsíros bőfögések, a porban csúszó gondolat megtestesítője volt, hanem példamutatóan élen járt törekvéseivel mind a művelődés, mind pedig a társadalmi megmozdulások, mozgalmak terén. Annak ellenére, hogy Pálinkás József lépten-nyomon siet hangoztatni, hogy a városi magisztrátus a múltban és jelenben milyen mostohán bánt a közoktatással, munkája mégis azt tükrözi, hogy Buda felszabadulása után egy évvel Szabadkán már iskolát szerveztek, s a művelődési törekvések — ha megtorpanásokkal is — napjainkig követhetők.

Kétségtelen, hogy ez a munka sokáig alapvető forrást képez mind azoknak, akik Szabadka népoktatásának múltjával foglalkoznak. A feldolgozott tényanyag a török kiűzése utáni két és fél évszázadról óriási, a közoktatással kapcsolatos más kérdések fejtegetése csak gyarapítja az információgazdagságot. Eppen ezért szigorúbb szemmel olvastam, s az utószó szerzőjével egyetértve valóban tanulmányban kellene foglalkozni a munkával.

Ugyanis minden érteke mellett néhány igen zavaró fogyatékoságról sem hallgathatunk. Az Üzenet az előző évben hasábjain már megjelentette a teljes anyagot. Így a szerzőnek alkalma lett volna a könyv megjelenése előtt csiszolni a dolgozatát, eltüntetni a nyilvánvaló hiányosságokat. Például a folytatásokban fel sem tűnt, hogy számos helyen ismétlésekbe bocsátkozik a szerző, illetve eltér a kijelölt tárgytól, általános fejtegetésekbe kezd bizonyos kérdésekkel kapcsolatban. Mindezek igen szembetűnőekké váltak, ahogy az egész anyagot van alkalmunk vizsgálni.

A szerkezet fogyatékoságai közé sorolom azt is, hogy a mű bevezető részében nem tájékoztatja még nagy vonalakban sem az olvasót arról, vajon a török hódoltság előtt találkoztunk-e a közoktatás csíráival Szabadkán. Van viszont két korszak, amikor egyenesen megválaszolatlanul hagyja az önkénytelenül is felvetődő kérdést. Az első a magyar polgári forradalom korszaka (1848—49), a másik pedig az első világháborút közvetlenül megelőző és maguk a háborús évek. Mindkét időszak mozgalmi szempontból érdekes a jelen számára. Eppen semmi nyomot nem hagyott a társadalmi rendszerek megroppanása Szabadka népoktatásában?

A népiskolák fejlődésmenetére döntő hatással volt néhány törvény, kormányintézkedés. Önkénytelenül is felvetődik, hogy a szerző miért nem használta ki a kínálkozó lehetőséget, és nem adta meg a két és fél évszázados korszak periodizációját. Nézetem szerint olyan sajátos fordulópontok vannak ebben az időszakban, hogy a korszakolás szinte önként adódik.

Pálinkás József statisztikai adatokkal bizonyítja, hogy a szerbség és zsidóság nemzetiségi számarányához viszonyítva nagyobb számban adta gyermekét iskolába, mint a magyarság, illetve a bunyevácok. Kimondatlanul is ott lebeg a sorok között, hogy ennek oka valamiféle nemzeti vagy faji jellegre vezethető vissza. Ugyanakkor nem olvashatunk sehol arról, milyen volt a szerb és zsidó lakosság szociális összetétele, és milyen volt a másik két népé. Pedig megtudhatnánk, hogy míg az elsők esetében a kereskedelem és a kereskedelmi tőke, valamint a kézműipar volt a jellemző, az utóbbiaknál a külterjes, elmaradott mezőgazdaság dominált. Tehát a maradi magisztrátus nem szubjektív okokból gátolta a népoktatás fejlődését, hanem mert biztosítani akarta az olcsó emberi munkaerőt a munkaerő-igényes mezőgazdaság számára. S nem hagyományos maradisággal marasztalnám el a város jelenlegi vezetőségét sem, hanem inkább ismét a termelőerők jelenlegi helyzetét venném vizsgálat alá.

A szerző szubjektívizmusa más kérdéssel kapcsolatban is jelentkezik. A magyarországi neveléstudományok fejlődéséről szólva nem mulasztja el megjegyezni, hogy azok idegen hatásra formálódtak, nem adtak eredetét. Viszont amikor a vajdasági szerb nevelésügy úttörőiről ír, elismeréssel említi, hogy azok meghonosították a haladó európai polgári pedagógia törekvéseit. Ha egységes mércéket alkalmazott volna, megállapíthatnánk, hogy ezek a haladó polgári pedagógiai törekvések nem nagy késéssel ismertekké váltak nálunk is, habár terjesztőiknek erős ellenállást kellett leküzdeniök.

Külön figyelmet érdemel a monográfia nyelvezete. Sajnos le kell szögezmem, hogy az nem válik díszjére a magyar értekező prózának. Inkább a szürke, jellegtelen mozgalmi nyelv fordulatai vonulnak föl a könyv hátsólapjain, mint a tudományos stílusra jellemző világosság és szabatoság. Épp e két utóbbi hiányára vall a gyakori és felesleges szóismétlés, illetve a találó kifejezések helyetti körülírások. Mindez még megbocsátható lenne, ha nem lehetne oldalakon át idézni a nyelvhelyességi szempontból kifogásolható mondatokat. Sajnálkoznom kell, hogy a szerző inkább a monográfia hírértéki elemeivel foglalkozott, mint a kommunikációs eszközzel, a nyelvvvel.

Technikai szempontból hiányolom a tárgymutatót és a magyarázatokat. Az első folkozni a mű tudományos használhatóságát, a másik pedig felmenteni az olvasót, hogy a pedagógiai lexikonban keresgéljen olyan kifejezések után, mint például ambulatórius, grammatikális, triviális iskola. Ugyanakkor viszont az osztatlan és részben osztott iskola fogalmára két ízben is tüzetes magyarázatot találunk. Nem következtes az idézőjelek használatában sem. Sok esetben csak a megfogalmazásból sejteni, hogy a bibliográfiában jelzett forrásmunka szövege került a monográfiába.

Szorgos kutatómunka, rengeteg idő kellett Pálinkás Józsefnek, hogy színes tablón ábrázolja egy gyorsan népesedő és lassan polgárosuló parasztváros népoktatásának fejlődését. Az ilyen fajta tevékenység nem tartozik a látványosak közé. Rendszerint hosszú évek névtelen búvárkodása után láthat csak napvilágot egy monográfia, mert a szalak ezerfelé vezetnek, s a legnagyobb probléma egybeszóni a vonatkozások bonyolult nyalábját. Az előttünk levő munka — hiányosságaival együtt — jelentős hozzájárulás Szabadka tudati tartománya múltjának feltárásához.

Két évvel ezelőtt jóleső büszkeséggel nyugtáztuk, hogy a 130 éves óvodánk az első volt az ország területén. Még büszkébbek lehetünk arra, hogy 1977-ben ünnepelhetjük a gimnázium 230 éves évfordulóját. Országos viszonylatban is jelentős múltú intézményünk fennállása során nagymértékben hozzájárult művelődési életünk, műveltségünk felemeléséhez. Reméljük, hogy ha a köztudat számon tartja a közoktatás pozitív hagyományait, talán kevesebb okunk lesz panaszkodni oktatásügyünk fogyatékoságaira.

Dr. HORVÁTH MÁTYÁS